

טבת תשע"ו - דודא רפואי *Mandragora autumnalis*

שיר ורד

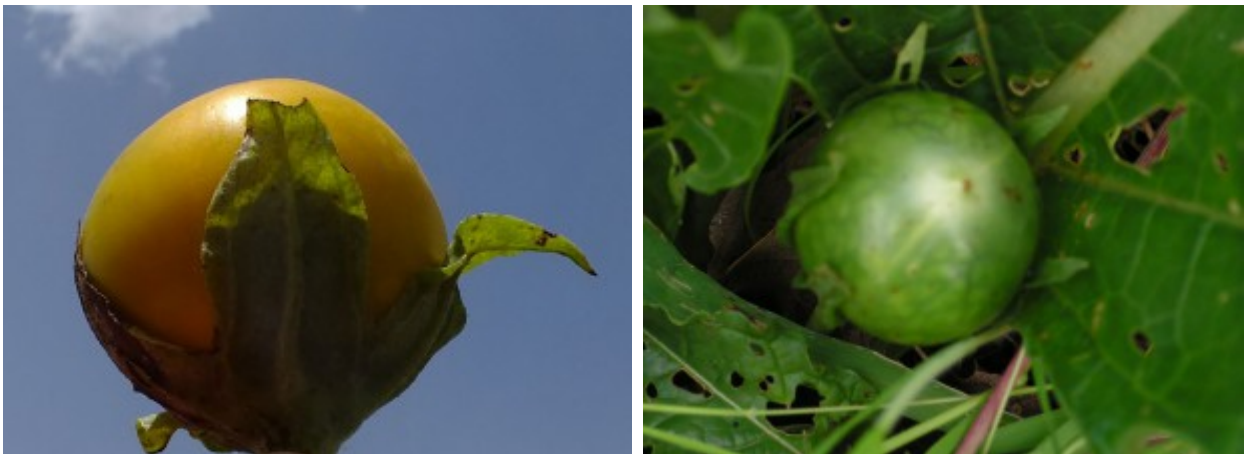
דודא רפואי *Mandragora autumnalis* הינו צמח עשבוני רב-שנתי (המיקרופטופיט) ממשפחת הסולניים הגדל בבתות, שדות ובתי גידול מופרים בחבל הים תיכוני. **לדודא רפואי** שורש שיפודי עבה וארוך, אשר יכול להגיע לאורך של עד 2 מטר. בתחילת החורף מוציא הדודא שושנת עלים גדולים (אורכם כ 30 עד 40 ס"מ) צבעם ירוק כהה מבריק והם מקומטים מאוד. על גבי העלים מספר עורקים לבנים בולטים אחד מרכזי לאורך העלה והיתר אלכסוניים היוצאים ממרכז העלה לכוון שולי העלה. לצמח אין גבעול והעלים יוצאים ישירות מצוואר השורש. העלים מגיעים לגודלם המירבי תוך מספר שבועות ואז מתחילים לצאת הפרחים הפורחים בעיקר בחודשים דצמבר-ינואר, אך ניתן לעיתים למצוא פרחים עד חודש מרץ. כל פרח נושא על עוקץ היוצא גם הוא מצוואר השורש, אורך העוקצים משתנה מסנטימטר בודד ועד קרוב ל 10 ס"מ. העוקצים מתארכים במהלך הפריחה והבשלת הפרי. לפרחים 5 עלי גביע, עלי הגביע וחלקם העליון של העוקצים שעירים מאוד. הכותרת דמוית פעמון מאוחת עלים בבסיסה ובראשה 5 אונות באורך 1 עד 6 ס"מ. צבע הכותרת סגול בהיר או כהה ובדרך כלל ניתן להבחין בפסים כהים יותר על גבי הכותרת, בדרך כלל צידה החיצוני של הכותרת שעיר. על אונות הכותרת יושבים 5 אבקנים, צבע המאבקים הסגורים לבן או סגול. לצמח עמוד עלי אחד הבולט מעל לאבקנים. השחלה עילית.

דודא רפואי. צילם: שיר ורד ©
ראשון מימין: שושנת עלים, העלים מבריקים ומקומטים, עורק מרכזי בולט במרכז העלים וממנו יוצאים עורקים אלכסוניים, כולם בצבע לבן. במרכז השושנת יוצאים ניצני הפרחים
שני מימין: פרחי דודא רפואי הנישאים על עוקצים השעירים בחלקם העליון, חמשת עלי הגביע שעירים, צבע המאבקים הסגורים לבן, הצלקת בולטת מעל לאבקנים

שני משמאל: פרחים. הכותרת בצבע סגול בהיר, עורקי הכותרת הכהים נראים היטב
ראשון משמאל: פרח מואבק ע"י דבורה
להגדלה - לחצו על התמונות

לאחר ההפריה מתפתח הפרי בדמות ענבה גדולה בקוטר של כ 3 ס"מ המבשילה בסביבות חודש אפריל, בטרם ההבשלה צבע הפרי ירוק בהיר ואז הוא רעיל ולא בשל. בעת ההבשלה צבעה החיצוני צהוב עד כתום, הפרי מדיף ריח "משכר" וטעמו מתקתק. עלי הגביע המאבדים בדרך כלל את שעירותם בשלב זה, עוטפים חלקית את הפרי. בתוך הפרי, ישנם מספר זרעים שחורים. חלקי הצמח השונים מכילים אלקלואידים וכמו רבים מבני משפחת הסולניים הם רעילים מאוד. ניתן לאכול את הפירות הבשלים בלבד, אך מומלץ לקלוף את קליפת הפרי ולהוציא את הזרעים שהינם רעילים.

דודא רפואי. צילום: שיר ורד ©
מימין - פרי ירוק ולא בשל. רעיל מאוד ולא טעים; משמאל - פרי בשל, עטוף חלקית ע"י עלי הגביע אשר איבדו את שעירותם

הסוג **דודא** כולל בוודאות שלושה מינים (ייתכן חמישה) מהם מין אחד (כיום מקובל שניים) גדל בחבל הים תיכוני, מין אחד באיראן וטורקמניסטאן ומין נוסף (ייתכן שניים) - באזור סין וההימלאיה. השם המדעי של הסוג כמו גם השם העברי הוא קדום ומוכר הן במקורות של עם ישראל והן במקורות התרבותיים של שאר עמי האזור. הסוג דודא נחשב קדום ומרוחק מיתר הסוגים במשפחת הסולניים.

המין **דודא רפואי** גדל בכל הארצות סביב הים התיכון מסוריה וירדן במזרח ועד ספרד פורטוגל ומרוקו במערב. כיום מקובל לחלק מין זה לשני מינים, אחד הנפוץ בכל המרחב הנ"ל והשני מצומצם לצפון איטליה ויוגוסלביה והוא זה שנושא את השם *Mandragora officinarum*, כלומר **דודא רפואי**, אך מאחר והשם העברי ניתן למין בטרם הופרד לשני מינים נשאר השם העברי המקורי.

במקורותינו מוזכר הצמח כבר בספר בראשית פרק ל' "וילך ראובן בימי קציר חיטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך", השימוש המוזכר כאן הוא השימוש הנפוץ בעבר הרחוק אך מוכר גם כיום אצל אוכלוסיות מסוימות, כצמח המגביר את כח הגברא אצל הגברים ואת פתיחת הרחם ומוכנותו לקליטת הריון אצל הנשים. מקור אחר המזכיר את פרי הדודאים מופיע בשיר השירים "הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים".

במחקרים נמצא שהפרי מכיל כמות מועטה של הורמוני מין כך שיש אולי בסיס "מדעי" לשימוש הנ"ל. הדודא שימש גם ברפואה העממית לטיפול בפצעים ומחלות. שימוש מקובל היה לכתוש את השורשים ולמרוח את אותם על תחבושות שהונחו על פצעים. במחקרים נמצא שהשורש אכן מכיל מספר חומרים נרקוטיים המרדימים ומשככי כאבים.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: ורד ש 2015 טבת תשע"ו - דודא רפואי *Mandragora autumnalis*, צמח החוד העברי, כתב-עת "כלנית" מספר 2.

[טבת תשע"ו - דודא רפואי *Mandragora autumnalis*](#)